

Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo

Ante VUKASOVIĆ

Jedna od mojih knjiga ima naslov: *Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo*.¹ Ovdje ćemo, u sažetom obliku, izložiti neke misli iz toga djela s potrebnim interpretacijama i dopunama, u skladu s namjenom ovoga izlaganja.

Intenzivni razvitak znanosti i tehnike odavno je obilježen kao razdoblje znanstveno-tehničke revolucije. Trebalo bi očekivati opći napredak, a unatoč tome, čovječanstvo često zapada u krize. Što je uzrok tome? Znanost i tehnika stvaraju goleme mogućnosti razvitka, a stvarni razvitak je relativno spor. Što ga koči? Zašto nastaju teškoće u razvitku? Jesu li one samo objektivno uvjetovane ili postoje i subjektivni razlozi za pojavu teškoća? Ima li i »ljudski faktor« određeno značenje u tome?

»Ljudski faktor« bi morao rješavati krize, a on ih pojačava. Suočili smo se s krizom međuljudskih odnosa, krizom morala i odgoja, krizom vrijednosti. Je li »ljudski faktor« istinski ljudski? Slijedi li suvremeni čovjek ljudska nastojanja? Nastavlja li putove očovječenja? Uvažava li i poštuje li ljudska prava i ljudsko dostojanstvo? Priznaje li da je čovjek najviša ovozemaljska vrijednost? Je li se iznevjerio ljudskim idealima? Sreli smo se s pitanjem čovjekove čovječnosti, ljudske ljudskosti, humanizmom tvorca humaniteta. U takvim prilikama humaniziranje odnosa među ljudima postaje društvena potreba, a odgoj u duhu humanizma, odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo - vrlo aktualna i općeljudska zadaća.

I. POJMOVNO ODREĐENJE HUMANIZMA

Humanizam znači čovječnost - ljudskost - uljudenost - očovječenje čovjeka - čovjekovu bit - ono temeljno što čovjeka čini čovjekom. A što čovjeka čini čovjekom? Ono čime se on razlikuje od svih drugih živih bića. To znači da bit čovječnosti moramo tražiti u njegovoj svjesnoj, stvaralačkoj, društveno-povijesnoj i moralnoj prirodi. Ne radi se, dakle, o biološkom, nego društveno-etičkom određenju čovjeka. Biološku komponentu posjeduju i životinje, a čovječnost je izrazito ljudsko obilježje. Obilježavaju je svojstva, kvalitete i sposobnosti koje izdižu čovjeka na

1 A. VUKASOVIĆ, *Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo*, Fond za populacijske aktivnosti UN, Zagreb 1984.

pijedestal vrhovne vrijednosti. U tom značenju humanizam izražava cjelokupnost osobnosti ili sveobuhvatnost ljudskih vrijednosti. Simboliziraju ga ideali: *slobode, bratstva i jednakosti*, istaknuti u vrijeme francuske revolucije. *Deklaracija o pravima čovjeka* UN iz g. 1984. plod je novijih težnji za ostvarivanjem humanih međuljudskih odnosa.

Ukratko, *humanizam* je načelo života u skladu s ljudskim dostojanstvom, pogled na čovjeka i njegov svijet iz kojeg zrače i dobivaju životnu snagu sve ostale ljudske vrijednosti; on je društveno-moralni kriterij, mjerilo, način vrednovanja na svim područjima ljudske aktivnosti. Njegova bit je etičke prirode. Humanizam znači brigu o čovjeku, prijateljstvo i bratstvo među ljudima, povjerenje i uvažavanje u međuljudskim odnosima, ljubav čovjeka prema čovjeku, borbu za ljudska prava, za oslobođenje ličnosti, za poštovanje ljudskog dostojanstva. Simbolizira ga čestitost, poštenje, pravednost, međusobno razumijevanje i pomaganje. Zasniva se na načelima pravednosti, jednakosti i solidarnosti, na osjećaju dužnosti i odgovornosti. Očituje se u punom uvažavanju ljudske osobnosti, u prihvaćanju načela slobode i jednakopravnosti među ljudima i narodima. Iz njega proizlaze novi i ljepši odnosi među ljudima - odnosi razumijevanja, suradnje i uzajamne pomoći, koji pokreću ljudske težnje prema miru i međunarodnom bratstvu, prema boljem i ljepšem čovjekovu životu. Iz njega zrači osjećaj sigurnosti, životni optimizam, nada i povjerenje u ljepše sutra u kome će se ostvariti skladni čovjekov razvitak i njegovo potpuno očovječenje. Takav humanizam je temelj morala. Na tim osnovama zasniva se i odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo.

Čovječnost, naime, nije prirodno, biološki dana, nego društveno, ljudski, pedagoški zadana. Radi se o ljudskim svojstvima, kvalitetama i sposobnostima koje treba izgraditi, prihvatiti, ovladati njima. Riječ je o osobinama koje imaju vrijednosno značenje budući da pojedincu priznaju kvalitete formirane ljudske ličnosti. Individua se rađa, a ličnost tek treba izgraditi, uljuditi, oblikovati. Ona nastaje u procesu odgoja, ona je rezultat dobro organiziranoga, osmišljenog i uspješno ostvarenog odgojnog procesa. Time smo smisao i svrhu odgojnog procesa stavili u funkciju procesa humanizacije - očovječenja čovjeka. Zato svaki napredni odgoj mora uključiti odgoj za humane odnose.

II. HUMANIZACIJA ODNOSA IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA

Istinski humanizam pretpostavlja humaniziranje odnosa među ljudima neovisno o njihovoj rasnoj, nacionalnoj, političkoj, vjerskoj, socijalnoj ili nekoj drugoj pripadnosti; neovisno o razlikama s obzirom na spol, boju

kože, profesiju, funkcije i druge moguće razlike. Specifičan oblik humaniziranja odnosa među ljudima je humanizacija odnosa između žena i muškaraca, tj. između osoba različitog spola. U realnim okolnostima ona se očituje u međusobnim odnosima žena i muškaraca u braku i u obitelji, u poduzećima i ustanovama, u javnom životu i u različitim drugim životnim manifestacijama.

Humanizacija odnosa među osobama različitog spola u životnoj zbilji pokazuje se kao vrlo složeno i specifično pitanje. Različito mu se pristupa i različito ga se shvaća. Osobito velike razlike i dijametralno suprotna stajališta iskazuju se u odnosu prema moralnom pristupu. Neki humanizaciju odnosa među ženama i muškarcima tumače kao apsolutnu slobodu u spolnim odnosima, bez ograničavanja i bez bilo kakve moralne kompetencije na tom području. Oni potpuno odbacuju *spolni moral*, negiraju svaku zasnovanost i potrebu njegova postojanja. U takvim anti-moralnim istupima često se ide i dalje pa se pojedine osobe ne zadovoljavaju samo negacijom moralne kompetencije na spolnom području, nego dovode u pitanje svaki moralni pristup, moralne kriterije i moralne vrijednosti uopće.

Očito je, međutim, da se humanizacija odnosa između spolova ne može i ne smije svoditi samo na spolnost i spolne odnose. Radi se o jednakopravnom i humanom odnosu između pripadnika ženskog i muškog spola kao jednakopravnih ljudskih bića, kao jednakopravnih ličnosti na svim područjima - u radu, društvenom i političkom životu, u školovanju, odgoju i obrazovanju, u ljubavi, intimnim spolnim odnosima i obiteljskom životu - ukratko, u svim sferama zajedničkog života i djelovanja. Jednakopravnost među ženama i muškarcima mora postati prirodni odnos čovjeka prema čovjeku. Taj odnos vrlo je kompleksan. Osim spolne uključuje on i brojne druge relacije kao što su etička, politička, pravna, gospodarska, psihološka, sociološka, pedagoška i druge. Na svim područjima mora postojati međusobno uvažavanje, prihvaćanje, tolerancija, razumijevanje, suradnja, potpomaganje i poštovanje. Osobe različitog spola nisu biološki jednake, ali moraju biti društveno, politički, gospodarski i etički jednakopravne. To je istinski ljudski pristup humanizaciji odnosa među ženama i muškarcima.

III. ŠTO ŽELIMO POSTIĆI ODGOJEM ZA HUMANE ODOSE I ODGOVORNO RODITELJSTVO?

Brojne nepoželjne pojave, kao što su: neodgovorno i agresivno ponašanje prema osobama drugog spola, određene psihičke tegobe u vezi s tim, prerano stupanje u spolne odnose, neželjena začeca, mnogo prekida

trudnoće, brojni prekidi trudnoće u maloljetnica, prerani brakovi, mnogobrojne rastave brakova, razočaranja u ljubavi i bračnom životu, alkoholizam, prostitucija, venerične bolesti, narkomanija, psihička oboljenja, labilne ličnosti, smanjena radna sposobnost, sukobi u obitelji, rađanje neželjene djece, napuštanje djece, oštećenja u psihičkom razvitku djece zbog narušene obiteljske atmosfere, pogrešan odgoj, neodgovorno roditeljstvo - posljedice su, među ostalim, i zanemarenog odgoja za humane odnose i odgovorno roditeljstvo u obitelji i školi. Time smo ujedno upozorili na njegovu golemu važnost i značenje. U nastavku ćemo naznačiti određene odgojne vrednote koje bismo morali ostvarivati odgojem za humane odnose i odgovorno roditeljstvo.

1. *Smisao za ljubav, međusobno razumijevanje i humani odnosi* među osobama različitog spola i među ljudima uopće izvanredno su važna svojstva i odgojne vrednote. Odgoj za ljubav daje puni smisao humanizaciji odnosa, jer je *ljubav* »najsavršeniji i najplemenitiji odnos među ljudima, a sastoji se u kombinaciji poštovanja, divljenja, prijateljstva i intimiteta uz dodatak vlastite draži i čudesnosti«. ² Ljubav je u biti nesebična, altruistična, plemenita, čovječna. Ona upućuje na uzajamno razumijevanje, privrženost, odanost. Obilježuje ju jedinstvo osjetilnih i duhovnih doživljaja. Zato ona oplemenjuje, obogaćuje život, očovječuje čovjeka. Jedna od najdubljih spoznaja u području odnosa među spolovima je upravo spoznaja o vrijednosti individualne spolne ljubavi, koja nije samo najbolja, nego također i najugodnija škola altruizma. Zato je odgoj za ljubav i u ljubavi prijeko potreban. Ljubav je izvanredno snažno odgojno sredstvo ali istovremno i svrha odgojnih nastojanja. Jedna od temeljnih katoličkih poruka je da treba ljubiti druge ljude kao samoga sebe. Ona proizlazi iz *sveopće ljubavi* ili dvostruke zapovijedi ljubavi: prema Bogu i prema bližnjemu. ³

Mladež moramo učiti kako treba ljubiti, da bi shvaćali i pristupali ljubavi kao razumni, razboriti i odgovorni ljudi. Prve ljubavi su tople, nježne, gotovo idealne. To su ljubavni zanos koji se ograničavaju na duhovne kontakte. Mladi čovjek voli i osjeća potrebu da bude voljen. On osjeća potrebu da gleda voljenu djevojku ili mladića, da razgovara s njom ili s njim, da mašta o njoj ili o njemu. Požuda nije karakteristična za prve ljubavi. Egoistične težnje ili nagoni potisnuti su u drugi plan. To nije faza mučnog čekanja, nego češće najljepša faza intenzivnog doživljavanja ljubavi. Prva ljubav je iznad nagonskih potreba i mladež bi u toj fazi trebala ostati do zrelosti. Osjećaj ljubavi se, istina, može svesti na požudu, zadovoljenje nagona i ništa više, ali se može i uzdići do plemenitog osjećaja

2 P. BRAJŠA, *Psihodinamika partnerskih odnosa*, Socijalna zaštita, Zagreb 1979, br. 4-5, str. 173.

3 M. SZENTMÁRTONI, *Psihologija duhovnog života*, FTI DI, Zagreb 1990. str. 212.

ljubavi prema čovjeku i svemu što je ljudsko, plemenito, humano. Upravo to je jedna od temeljnih zadaća odgoja za humane odnose i odgovorno roditeljstvo.

Odgoj za ljubav razumijeva i razvijanje osjećaja za druge, »sposobnost odricanja, razumijevanja, opraštanja i štovanja svakog čovjeka«,⁴ sposobnost izražavanja pozitivnih emocija, povjerenja i uvažavanja prema osobama suprotnog spola, sklad i ljepotu odnosa žena i muškaraca, prihvaćanje osoba drugog spola kao ravnopravnih, punovrijednih suputnika u životu, uvažavanje i poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva, formiranje svijesti o jednakopravnosti žene i muškarca na svim područjima života, pronalaženje oblika suradnje, tjelesnog i psihičkog pripadanja, kao i izgrađivanje negativnog stava prema nepoželjnim pojavama – podcjenjivanju, omalovažavanju, grubosti.

U tom pravcu treba usmjeriti odgojna nastojanja u školi i u obitelji. Posebno povoljne mogućnosti su u obitelji. Ona može i treba postati odgojna sredina za razvijanje i uvažavanje ljudskog dostojanstva žene i muškarca, za izgrađivanje humanih odnosa kako među bračnim partnerima, tako i među roditeljima i djecom. Obitelj može i treba biti uzor, prva škola istinskih ljudskih međuljudskih odnosa.

2. *Vladanje sobom i odgovorno ponašanje* također su vrijedni elementi prema kojima usmjeravamo odgojna nastojanja. Istina neki, u ime apsolutne slobode u spolnim odnosima, ismijavaju potrebu samokontrole, suzdržavanja, vladanja sobom i odgovornog ponašanja, ali te pojave ne možemo smatrati konstruktivnim nastojanjima i zato se nećemo baviti njima. Vladanje sobom, osobna stega i odgovorno ponašanje nisu odlike koje se pojavljuju samo kada su u pitanju kontakti i odnosi među osobama različitog spola. To su opća pozitivna svojstva osobnosti, karakterne crte koje su prijeko potrebne na svim područjima čovjekova života i djelovanja. One govore o zrelosti dotične osobe koja je gospodar nad samom sobom, koja upravlja svojim postupcima u skladu s prihvaćenim životnim načelima. Takav način postupanja primjenjuje se i na posebno područje odnosa među spolovima. To područje pored sve svoje specifičnosti nije i ne bi smjelo biti izuzeto od primjene općenito prihvaćenih kulturnih, moralnih, uljudnih oblika ljudskog ponašanja. U suprotnom bismo priznali da je ono izvan domašaja kulture, morala i stečevina uljudbe. Time bismo ga sveli na animalno i prepustili potpunoj stihiji u kojoj prevladava zakon jačega. Budući da kulturni čovjek ne može prihvatiti takva rješenja, logično je da i na spolnom području traži kulturno i odgovorno ponašanje, odnosno vladanje svojim postupcima.

4 A. NOVAK-REISS, »Uloga i zadaci školskog liječnika u spolnom odgoju školske djece i omladine«, u knjizi: *Interdisciplinarni pristup humanizaciji odnosa među spolovima*, Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 23, Zagreb 1981, str. 133.

O potrebi i pedagoškoj vrijednosti spolne stege vrlo argumentirano pisao je dr. Leon Žlebnič u knjizi: *Vajino ljubezensko zorenje*. On jasno kaže da spolnost sama sebi ne može biti svrhom i da je za spolno življenje potrebna etika. Spolni odnos kao gola potreba za spolnim izživljavanjem ponizuje čovjeka. Zato taj odnos mora biti izraz zrele spolne ljubavi. Razvitak spolnih organa nije dovoljan razlog za spolne odnose, nego istinski zrela ljubav. Bez nje bi spolni život spao na razinu animalnosti, a za nju mladi čovjek u pubertetu još nije sposoban, upozoruje dr. L. Žlebnič. Zatim nastavlja da se spolnim nagonom može ovladati, a njegova energija korisno upotrijebiti u druge svrhe, što je u godinama sazrijevanja mladom organizmu i mladoj osobi samo vrlo korisno s biološkog, moralnog i općekulturnog stajališta. Prihvaćajući stav da spolni život zahtijeva vladanje sobom i određenu disciplinu, on kaže da čovjek socijalnim i moralnim normama obuzdava u sebi i ono »prirodno« i tako to »prirodno« uključuje u socijalno i humano.⁵

Odgovorno ponašanje, vladanje sobom, određena disciplina i kultura ophođenja u međuljudskim odnosima čine život ugodnim i ljepšim na svim područjima, a poglavito u specifičnom području odnosa između osoba različitog spola. Zato su to odgojne vrednote vrijedne pedagoških nastojanja, a u odgojnoj praksi pojavljuju se kao zadaće koje bismo trebali prihvaćati i vrlo odgovorno ostvarivati. Samo odgovornim i kulturnim ponašanjem možemo razvijati i na višu razinu podizati međuljudske odnose u uvjetima demokratske i moralne preobrazbe.

3. *Pripremanje za brak i obiteljski život* slijedeći je motiv za odgovarajuće pedagoško djelovanje. Brak je osnova obitelji, a obitelj prirodna i primarna, intimna i temeljna ljudska zajednica, mjesto gdje se ostvaruje ljepota i punoća života, gdje se odmaraju klonule čovjekove snage, dobivaju novi poticaji, prikuplja energija i pronalazi smisao življenja, gdje žive i rastu djeca - glavna radost života. Odgovorna briga o mladima, njihovo odgajanje, usmjeravanje i izgrađivanje ljudi, budućih građana, novih članova ljudske zajednice - to je jedna od temeljnih zadaća obitelji kao osnovne ljudske i društvene zajednice. Zato pedagoška nastojanja teže ostvarivanju uspješnog braka, skladne i stabilne obitelji, a pripremanje za brak i obiteljski život logična je pretpostavka toga ostvarivanja.

Budući da samo uravnotežena, zdrava i stabilna obitelj, koju obilježavaju međusobno razumijevanje, skladni odnosi, ljubav i uvažavanje njezinih članova, može osigurati uspješno odgajanje mladih, posve je razumljivo da pedagoški razlozi idu u prilog stabilnosti obitelji i harmoničnim odnosima njezinih članova. S. Knežević s pravom ističe da

5 L. ŽLEBNIK, *Vajino ljubezensko zorenje*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1966, str. 42-44.

se djeca najbolje podižu i odgajaju u potpunoj obitelji, uz ljubav, brigu i skrb oba roditelja. Zato oba roditelja imaju podjednaku odgovornost prema djeci.⁶ Uloga oca jednako je važna kao i uloga majke. Oba roditelja su prirodni i najvažniji odgajatelji svoje djece. Otac tu vrlo vrijednu funkciju ne smije prepustiti samo majci. Ona je, istina, u vrijeme dojenja glavni odgajatelj svoga djeteta, ali i otac se već u razdoblju ranog djetinjstva mora uključiti u taj, za pravilan razvitak djeteta, vrlo bitni proces obiteljskog odgoja. O tome ćemo opširnije govoriti u posljednjem strukturnom dijelu ove raspre.

Kazali smo da pedagoška nastojanja teže ostvarivanju uspješnog braka, skladne i stabilne obitelji i da je pripremanje za brak i obiteljski život logična pretpostavka toga ostvarivanja. Sasvim je prirodno da mladež oba spola treba odgajati za zasnivanje i njegovanje skladnih bračnih i obiteljskih zajednica i odnosa unutar njih. U skladu s tim mnogo zemalja u svijetu odgojnim nastojanjima posebno ističe pripremanje za brak i obiteljski život. U nas, međutim, postoje slabosti i na tom području. Raskorak između riječi i djela i tu dolazi do izražaja. Deklarativno je prihvaćena potreba pripremanja mladih za brak i obiteljski život, ali se u praksi malo ili gotovo ništa nije činilo. Zato u procesu demokratske preobrazbe moramo osigurati i praktično ostvarivanje pripremanja za brak i obiteljski život u obitelji i školama svih vrsta i stupnjeva.

4. *Želja za potomstvom, biološka reprodukcija, porast nataliteta* – također su odgojne vrednote koje se ne smiju zanemariti u pozitivnim odgojnim nastojanjima. Rađanje, biološka reprodukcija je osnova života. To je individualni i društveni čin u isto vrijeme. Rađanje djeteta nije samo lijep, intimni doživljaj za majku i oca, baku, djeda i čitavu obitelj, nego je to i vrlo važan društveni događaj. Novim naraštajima ljudska zajednica proizvodi svoj život. Riječ je o humanoj reprodukciji, reprodukciji novih naraštaja, reprodukciji društva, bez koje svaka druga reprodukcija i sva ljudska nastojanja gube svoj smisao. Zato odgojna nastojanja moraju težiti tome da potencijalni roditelji žele djecu, da ih rađaju, vole i ispravno odgajaju.

U međunarodnim relacijama svakom narodu i svakoj državi priznato je suvereno pravo da određuje svoju populacijsku politiku. To pravo sadržano je u Rezoluciji Ekonomsko-socijalnog savjeta UN iz g. 1974. i u Svjetskom planu akcije usvojenom na Svjetskoj konferenciji UN u povodu međunarodne godine žena, u Meksiku 1975. godine. U skladu s tim mnoge zemlje primjenom različitih stimulativnih mjera utječu na porast nataliteta. Stimuliranje rađanja poglavito je intenzivno u zemljama u kojima je stopa nataliteta vrlo niska. Te zemlje primjenjuju aktivnu pro-

6 S. KNEŽEVIĆ, »Pravni aspekti ostvarivanja ustavnog prava čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju dece«, u knjizi: *Pravni aspekt ostvarivanja ustavnog prava čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju dece*, Savjet za planiranje porodice Jugoslavije, Beograd 1978, str. 145.

natalitetnu populacijsku politiku i planiranje obitelji s većim brojem djece.

I u Hrvatskoj su takve mjere prijeko potrebne, jer hrvatskom narodu prijeti opasnost odumiranja. Stopa nataliteta je već negativna. Mi češće oplakujemo umrle nego što se radujemo rađanju djece. Normalna reprodukcija pučanstva više nije osigurana. Tragično velik broj pobačaja pokazuje da ubijanje nerođene djece izmiče kontroli ljudske svijesti i savjesti. Sve to upozoruje na potrebu odgovornijeg, svjesnijeg i savjesnijeg odnosa prema potomstvu. Zato, uz puno uvažavanje osnovnog ljudskog prava da roditelji slobodno odlučuju o broju djece i o vremenskim intervalima između rađanja, tj. da primjenom prirodnih postupaka mogu planirati svoju obitelj, odgojnim nastojanjima u mladeži treba razvijati želju za potomstvom, njegovati osjećaj materinstva i očinstva sa svrhom da se oni kao budući roditelji slobodno odlučuju za rađanje što više željene djece, u skladu s temeljnim načelom života, ljudskim, vjerskim, etičkim i nacionalnim nastojanjima.

5. *Odgovorno roditeljstvo* posebno je vrijedna osobina svake majke i svakog oca i zato mu pripada važno mjesto među odgojnim vrednotama. Ima li vrednijeg poziva od poziva roditelja, stvaratelja i odgajatelja koji donosi na svijet, njeguje i usmjerava novi život, novog čovjeka, najvišu ovozemaljsku vrijednost za čovjeka? To je ljudski osmišljen, topao, ljubavljvu protkan, štovanja vrijedan, ali i vrlo odgovoran poziv.

Dolaskom na svijet dijete ima pravo na ljubav, na prihvaćanje i njegovanje, na radost svojih roditelja i drugih članova obitelji. Da bi prihvatilo svijet kao svoj, mora samo biti prihvaćeno i voljeno. Bez toga ono mora biti nezadovoljno, a to uvjetuje pojavu psihičkih deformacija i agresivnog ponašanja. Znanstvena istraživanja pokazuju da su delinkventna ponašanja mladeži povezana s neodgovornim postupcima roditelja prema djeci i obitelji. Tako je utvrđeno da mnogo maloljetničkih delinkvenata dolazi iz razorenih obitelji.

Roditeljstvo nije samo biološka funkcija. Ono je uloga koja imade bitno društveno, humano i ljudsko značenje. Ono znači ne samo začće i rađanje novog ljudskog bića, nego i vrlo predano posvećivanje njegovom tjelesnom i duhovnom, emocionalnom i društveno-moralnom razvitku. Tako se odgovorno roditeljstvo pojavljuje kao prvotna ljudska obveza prema mladom ljudskom biću kojemu je prijeko potrebna ne samo tjelesna njega nego i atmosfera ljubavi i predanosti, u kojoj se tek može uspješno psihički i moralno razvijati.

Temeljno ljudsko pravo da svatko slobodno odlučuje o braku, potomstvu i roditeljstvu razumijeva ujedno i svjesno, *odgovorno*, željeno i društveno-aktivno roditeljstvo kao pretpostavku za sretan život pojedinca u obitelji i za optimalan društveni razvitak. Naime, čovjekovo *pravo* da

odlučuje o roditeljstvu pretpostavlja *dužnost* da se *odgovorno* odnosi prema djeci, odnosno prema plodovima svoje slobodne odluke. Odgovoran odnos prema djeci nespojiv je s mnogim rastavama brakova. Zadaća je roditelja i nastavnika, svih odgajatelja, socijalnih i zdravstvenih djelatnika, i svih koji kontaktiraju s mladeži, da svojim stavovima, savjetima i osobnim primjerom pridonose buđenju roditeljskih osjećaja i spremnosti mladih da kao budući roditelji prihvate obveze i svu odgovornost prema rađanju, podizanju i odgajanju svoje djece.

6. *Pravilan odgoj djece*, izgrađivanje pozitivnih svojstava osobnosti u djece i mladeži, njihovo odgajanje za humane odnose među ljudima i za odgovorno roditeljstvo vrednote su vrijedne pedagoških nastojanja roditelja, svih odgojnih ustanova i šire društvene zajednice. Mladi naraštaji nastavljaju djela svojih predaka. Na njima se zasniva i o njima ovisi bućnost naše domovine i cijelog čovječanstva. Zato je ispravan odgoj mladeži jedna od najvažnijih društvenih zadaća, a temelji takvog odgoja postavljaju se u obitelji. Stoljetna pedagoška iskustva i znanstvena pedagojska istraživanja slažu se u tome da su roditelji prvi i najvažniji odgajatelji i da je obitelj najutjecajniji odgojni čimbenik. Roditelji su djeci uzori, odgajaju svakim svojim postupkom, pozitivnim primjerima života i rada; oni kreiraju obiteljsku atmosferu, stil obiteljskog života koji djeca prihvaćaju i tako se oblikuju, stječu pozitivne ili negativne navike, a o njima ovise ljudski postupci i odnosi prema drugim ljudima, materijalnim i duhovnim vrednotama. Narodne poslovice: »Kakav otac - takav sin«, »Kakva mati - takva kći« - nisu bez osnove i razloga nastale. Najbolja odgojna metoda je *metoda svjedočenja*. »Pedagoško svjedočenje je odgoj vlastitim životom, pouka primjerom. Ovdje je *život* i cilj i sadržaj i metoda odgoja.«⁷ I obratno. »Najgore od svega što mogu učiniti protiv dobra svoje djece jest njihov zao primjer. Loše vladanje roditelja je grob odgoja.«⁸

Odgojem za humane odnose i odgovorno roditeljstvo želimo da se svi mladi ljudi oblikuju kao zrele, potpune, cjelovite osobe, ali postoje i neke specifične zadaće koje treba ostvariti na tom području. Spomenut ćemo neke od njih: da se u mladim ljudima izgradi prirodan i znanstveno ispravan stav prema ljudskoj spolnosti i oblicima njezinog iskazivanja; da se u njih razvije sigurnost prema osobnoj spolnoj ulozi, samopouzdanje i realan stav prema samome sebi; da se izgradi vrlo pažljiv, susretljiv i odgovoran odnos prema osobama komplementarnog spola; da se formira svijest o obitelji kao važnom društvenom čimbeniku u odgoju mladeži; da se izgradi smisao za jednakopravne, iskrene i na ljubavi zasnovane odnose

7 Ž. BEZIĆ, *Zašto i kako odgajati? (Ciljevi, metode i sredstva odgoja)*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1990, str. 86.

8 Ž. BEZIĆ, *Biti čovjek! Ali kako? (Odgojne smjernice)*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1990, str. 239.

među supružnicima i svim članovima obitelji; da se mladi pripreme za shvaćanje i prihvaćanje roditeljskih dužnosti i odgovornosti. Bez tih osobnih kvaliteta ne može se govoriti o humaniziranju međuljudskih odnosa na bilo kom području.

Svaki odgoj je moralno utemeljen. Ispravan obiteljski odgoj mora biti u skladu s potrebama svakog ljudskog bića da nađe životnog suputnika s kojim će stupiti u brak, s potrebom svakog djeteta da ima roditelje i da se prirodno i mnogostrano razvija u svojoj obitelji, s dostojanstvom i pravom žene da je muškarac ne iskorištava kao sredstvo. Roditelji moraju odgajati svoju djecu u humanističkom duhu, za jednakopravne odnose među osobama različitog spola, u uvažavanju i štovanju osobnog dostojanstva i dostojanstva drugih ljudi, da ne dopusti da bude ponižen ili ponižena i da ne ponizuje druge. Ljubav, spolni odnosi, uvažavanje voljene osobe, spremnost da se s njom stupi u brak, da se zasnuju obiteljski odnosi u kojima će se začeti, radati, podizati i odgajati novi članovi obitelji i ljudske zajednice - najčvršće su međusobno povezani i u tom duhu treba odgajati mladež. Takav odgoj mladih da postanu zrele osobe koje će čestito živjeti i isto tako ispravno odgajati svoju djecu, izvanredno je važna pedagoška i društvena zadaća koja zaslužuje da joj svratimo mnogo pozornosti i mnogo napora.

7. Uz pozitivna nastojanja odgojem za humane odnose i odgovorno roditeljstvo želi se *izbjeći neželjene pojave i nastranosti* kao što su: neadekvatno i neodgovorno ponašanje prema osobama drugog spola, sukobi, psihičke teškoće i oboljenja, smanjena radna sposobnost, prerano stupanje u spolne odnose, neželjene trudnoće u maloljetnica, razočaranja u ljubavi, neželjena začeca, prekidi trudnoće, prerani brakovi, rastave brakova, sukobi u braku i u obitelji, neodgovorno roditeljstvo, rađanje neželjene djece, napuštanje djece, nakaradan odgoj, odgojna zapuštenost, oštećenja u psihičkom razvitku, homoseksualnost, prostitucija, alkoholizam, narkomanija, venerične bolesti, labilnost i rastrojenost osobnosti, itd.

Takav odgoj pridonosi bogaćenju i afirmaciji osobnosti u braku i u obitelji, pomaže da mladi shvate bit društva i vremena u kojem žive, da upoznaju sebe i druge ljude, logiku međuljudskih odnosa, bit ljubavi i braka, probleme rađanja i odgoja djece, lice i naličje spolnih odnosa i da se na stvaralački način uključe u tokove društva naglih promjena, humanizirajući ga i prilagođavajući ga svojim ljudskim potrebama.⁹ Takav smo odgoj nazvali odgojem za humane odnose i odgovorno roditeljstvo.

9 Z. BESAREVIĆ i P. MANDIĆ, »Značaj osposobljavanja nastavnika viših i visokih škola za realizaciju programa humanizacije odnosa spolova«, u knjizi: *Zadaci visokog školstva na humanizaciji odnosa spolova*, Savjet za planiranje porodice Jugoslavije, Beograd 1977, str. 301.

IV. OTAC KAO ODGAJATELJ

Roditelji su po svojoj prirodnoj ulozi i po društvenoj funkciji odgajatelji. Vole svoju djecu, žele da se ona uspješno razvijaju i da postignu časno mjesto u životu. Plemeniti osjećaj materinstva i očinstva potiče ih da se brinu o djeci i da svoja odgojna nastojanja usmjeruju tako da njihova djeca postanu čestiti ljudi. U nastojanju da pomognu svojoj djeci, da im omoguće tjelesni i duhovni razvitak, da ih podignu i osposobe za samostalan život - roditelji su nesebični. Oni ulažu vrlo mnogo napora da bi njihova djeca postigla postavljene ciljeve i da bi se uspješno i čestito ljudski razvijala.

U ranom djetinjstvu majka je najvažniji, a u razdoblju dojenja glavni i gotovo jedini odgajatelj. Pojavljuje se i otac, ali on je u drugom planu. Brinući se o djetetu, njegujući ga i dojeći, majka uspostavlja s njim prve emocionalne kontakte. Dijete se osjeća ugodno, zbrinuto i sigurno. To je bitan preduvjet za dalji razvitak. Bez osjećaja sigurnosti i emocionalne povezanosti s majkom nastaju velike teškoće i smetnje u razvitku malog djeteta. Ali krajem ranog djetinjstva, kada se dijete počinje osamostaljavati, uloga oca kao odgajatelja postaje sve važnija.

Dijete se počinje zanimati za očevu različitost od majke. Očeva briga o djetetu, njegovi poslovi i širi društveni interesi privlače dijete. Ono se rado igra s ocem, šeće s njim, razgovara, »pomaže« mu u obavljanju različitih kućnih i drugih poslova. Tako se razvija emocionalna povezanost s ocem. Ako otac njeguje kontakte s djetetom, i ta emocionalna veza sve će više jačati. To je vrlo važna sastavnica djetetova pravilnog razvitka, jer taj razvitak pretpostavlja dvostruku osjećajnu povezanost - i onu s majkom i ovu s ocem. U tome se roditelji međusobno dopunjuju, dijete se osjeća sigurno, radosno i sretno, a upravo taj osjećaj je temeljna podloga djetetova razvitka i njegova uspješnog odgajanja. Kidanjem tih emocionalnih veza, gubljenjem jednog ili drugog, majčinog ili očevog emocionalnog kontakta - dijete se osjeća nesigurno, prikraćeno, nelagodno, a to se vrlo negativno odražava na njegov razvitak i svojstva njegove osobnosti. Zbog toga oba roditelja moraju nesebično i odgovorno prihvatiti svoje odgajateljske uloge i savjesno ih obavljati.

Neke novije pojave upozoruju na oprez. M. Szentmártoni kaže: »Brze promjene smanjile su i ulogu obitelji u odgoju djece. Zbog velike pokretljivosti osjetilne su veze postale površnije; članovi obitelji sve manje vremena borave kod kuće, zajedno. Roditelji sve manje odgajaju svoju djecu, smanjio se njihov utjecaj na moralni i duhovni razvoj mladog naraštaja.«¹⁰ Te pojave moraju nas zabrinuti i razlogom su više da takvo stanje valja

10 M. SZENTMÁRTONI, *Svijet mladih (Psihološke studije)*, FTI DI, Zagreb 1989, str. 30.

mijenjati i da roditelji, a poglavito *otac*, ponovno prihvate i odgovorno obavljaju svoju odgojnu funkciju.

Posve je pogrešno gledište da je odgoj djece u obitelji samo u majčinoj kompetenciji. Djetetu su prijeko potrebna oba roditelja. U procesu razvitka ono se poistovjećuje i s ocem i s majkom. Neovisno o tome je li u pitanju djevojčica ili dječak, njihov ispravan razvitak pretpostavlja oba uzora, identificiranje i s majkom i ocem, upoznavanje uzorne žene i uzornog muškarca. S druge strane, uspješan odgoj pretpostavlja i traži skladno djelovanje većeg broja odgajatelja i različitih odgojnih čimbenika. To skladno odgojno djelovanje mora započeti od samog početka u obitelji skladnim odgojnim nastojanjima i postupcima oca i majke. Ako jedan roditelj sustavnim odgojnim radom gradi, a drugi to ignorira i razgrađuje - tada se ne mogu očekivati dobri rezultati.

Otac ponajčešće uživa određeni ugled u obitelji, a ugled ili autoritet je važna sastavnica uspješnog odgojnog djelovanja. Bez ugleda ne može se odgajati. Osobe koje uživaju veći ugled posjeduju i veće mogućnosti za uspješno odgajanje. Ako, dakle, otac posjeduje ugled u obitelji, tada taj ugled treba koristiti u obiteljskom odgoju. To je posvema prirodno i opravdano. I njegov ugled izvan obiteljskog kruga, njegova društvena angažiranost, popularnost, prihvatljivost uvećava snagu odgojnog djelovanja u obitelji pa i tu snagu treba iskoristiti. Ukratko, odgoj djece je zajednička stvar oba roditelja i svih odraslih članova obitelji.

Otac se u obiteljskom odgoju mora angažirati jednako kao i majka, ako ne i više od nje. Naime, očeva muževnost i odlučnost, njegov širi društveni ugled, ako ga posjeduje, pridonosi tome da ga djeca, neovisno o spolu, prihvaćaju. Njegove riječi i pouke im mnogo znače, ona prihvaćaju njegove sugestije i trude se da postupaju u skladu s njegovim željama. Time je spontano postignut pedagoški odnos između odgajatelja (oca) i odgajanika (djeteta), zapravo prava atmosfera za uspješno pedagoško djelovanje. Ne koristiti se takvom pozitivnom pedagoškom klimom u procesu odgajanja vlastite djece, značilo bi neodgovoran odnos prema njima. »Svijet djeteta bez oca siromašniji je od svijeta djeteta s ocem. Taj 'svijet' ovdje je uzet u najširem smislu pa uključuje i nutarnji svijet osjećaja. Razlog je vrlo jednostavan: majčin svijet nužno je drukčiji od očeva svijeta, a nitko ne može dati ono čega nema. Nijedna, naime, majka ne može dati ono što daje otac.«¹¹ Zato se očevi kao odgovorni roditelji moraju koristiti svojim specifičnostima i određenim prednostima, moraju prihvatiti svoju prirodnu ulogu odgajatelja i zajedno s majkama organizirati i sustavno, kontinuirano i skladno rješavati sve probleme i osvarivati zadaće obiteljskog odgoja.

LITERATURA

- Ž. BEZIĆ, *Biti čovjek! Ali kako? (Odgodne smjernice)*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1990.
- Ž. BEZIĆ, *Razvojni put mladih*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1989.
- Ž. BEZIĆ, *Zašto i kako odgajati? (Ciljevi, metode i sredstva odgoja)*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1990.
- V. BRABLCOVA, *Rodina, manželstvi, rodičovstvi*, Horizont, Praha 1977.
- P. BRAJŠA, »Psihodinamika partnerskih odnosa«, *Socijalna zaštita*, Zagreb 1979, br. 4-5, str. 173.
- V. DERMOTA, *Roditeljima i odgajateljima o odgoju*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1987.
- E. FROMM, *Umijeće ljubavi*, Matica hrvatska, Zagreb 1965.
- M. GABELICA, *Razgovori s roditeljima*, Zajednica osnovnih škola Hrvatske, Zagreb 1987.
- * * * *Interdisciplinarni pristup humanizaciji odnosa među spolovima*, ur. A. Vukasović, Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 23, Zagreb 1981.
- * * * *Mladá manželství*, Horizont, Praha 1975.
- * * * *Osposobljavanje nastavnika za odgojni rad u području humanizacije odnosa među spolovima*, ur. A. Vukasović, Radovi zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 27, Zagreb 1982.
- B. POTOČNJAK, *Uloga roditelja u odgoju djece*, Otokar Keršovani, Opatija 1986.
- V. POZAIĆ, *Život dostojan života*, FTI DI, Zagreb 1985.
- V. POZAIĆ, *Život prije rođenja*, FTI DI, Zagreb 1990.
- Z. PREGRAD, *Porodični odgoj*, Zavod za udžbenike, Sarajevo 1977.
- * * * *Pravni aspekti ostvarivanja ustavnog prava čoveka da slobodno odlučuje o radanju dece*, Savjet za planiranje porodice Jugoslavije, Beograd 1987.
- M. SZENTMARTONI, *Psihologija duhovnog života*, drugo izdanje, FTI DI, Zagreb 1990.
- M. SZENTMARTONI, *Svijet mladih (Psihološke studije)*, FTI DI, Zagreb 1989.
- A. TRSTENJAK, *Dobro je biti čovjek*, Biskupijski ordinarijat Đakovo, Đakovo 1990.
- V. VUJČIĆ, *Sistem vrijednosti i odgoja*, Školske novine, Zagreb 1987.
- A. VUKASOVIĆ, *Moralni odgoj*, Liber, Zagreb 1974.
- A. VUKASOVIĆ, *Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo*, Fond za populacijske aktivnosti UN, Zagreb 1984.
- A. VUKASOVIĆ, *Obitelj i moralni razvitak mladeži*, Hrvatski pokret za život i obitelj, Zagreb 1991.
- * * * *Zadaci visokog školstva na humanizaciji odnosa polova*, Savjet za planiranje porodice Jugoslavije, Beograd 1978.
- L. ŽLEBNIK, *Vajino ljubezensko zorenje*, Cankarjeva Založba, Ljubljana 1966.

*EDUCATION FOR HUMANE RELATIONS
AND RESPONSIBLE PARENTHOOD*

Ante Vukasović

Summary

The author discusses a specific form of education in function of the realization of humane relations between people, and of parenthood. Conceptual definitions of humanism and humanization are followed by the author's presentation of the essential qualities it is desirable to achieve through education for humane relations and responsible parenthood: a sensibility for love and mutual understanding; self-control and responsible behaviour; preparation for matrimony and family life; a desire for descendants and for an increased birth-rate; responsible parenthood; a good family upbringing and avoiding of undesirable behaviour waywardness.